

AUTO SACRAMENTAL DEL HIJO PRÓDIGO

(drama religioso en tres actos)

por

Dr. D. Juan de Espinoza-Medrano

Obra compuesta en el siglo 17

Texto publicado por el Dr. Ernst Wilhelm Middendorf en el Tomo 4 ("Dramatische und lyrische Dichtungen der Keshua-Sprache.") de "Die Einheimischen Sprachen Perus." Leipzig. Alemania. 1891., con traducción al alemán y notas sobre el texto por el mismo, la cual versión fue obtenida por Middendorf del Dr. D. Leonardo Villar en Lima.

transliterada a una escritura quechua
cuzqueña moderna por Robert Beér

(4) PERSONAJES:

KHUYAQ YAYA, el padre querendón.
 HANAN SAYA, su hijo mayor.
 HURIN SAYA, su hijo menor y cristiano.
 DIOSPA SIMIN, la Palabra de Dios.
 WAYNA QHARI, un joven (la Juventud).
 UKHU, el cuerpo (guasón/chistoso).
 MUNDO, el mundo (el hombre del mundo).
 NINA KIRU, Diente de Fuego (el Diablo).
 AWATIRI, un pastor.
 PHOSOQO, Espuma, Sirviente del Mundo.
 PILLUNKUY, Torbellino/Vorágine, Sirviente del Mundo.
 AYCHA QOYA, Señora Carne (la Lascivia).
 QHATU, doncella en venta, Sirvienta de la Lascivia.
 K'UYCHI, doncella Arco Iris, Sirvienta de la Lascivia.
 Dos sirvientes de Khuyaq Yaya.

Los números en letra negrita cursiva refieren a las páginas en el texto original de Middendorf (vea descripción bibliográfica arriba).

(5) PRIMER ACTO.

Primera Escena.

KHUYAQ YAYA, HURIN SAYA (CRISTIANO), DIOSPA SIMIN, WAYNA QHARI,
HANAN SAYA.

KHUYAQ YAYA.

Saqesaq ñiwankin ari
Churiy, chayaqeyta qoway
Ñispa; kusi sonqowanqa
Manan kachariykimanchu;
Ichaqa munayñiykipin,
Qanmantan imapas kanqa,
Manan kallpachaykimanchu,
Ripusaq niqta jark'aspa.
Churiyqa churiymi kanki;
Wauqeykipas kaymi kashan,
Kayqa qayllaypipunin
Tiyakun, yachakun, takyan.
Qanchá wayna kayñiykiwan
(6) Mundota rikumullayman
Ñispa, musphayta munanki.

CRISTIANO.

Risaq ñinimari, Yaya,
Wiñayllachu qayllaykipi
Wasipi tiyarayasaq?
Kausayñiyta maskhaq risaq,
Imachá kay Mundo yachasaq.
Waynaqa, qhariqa kani,
Hinallachu machuyasaq?
Kaqeymantaqa qopuway
Apanay chayaqellayta,
Churiykin kani, kamaymi;
Chaywan risaq sonqokama;
Khuyaq Yayan sutiycopas
Khuyaq hinataq khuyaway,
Mundoman risaq!

KHUYAQ YAYA.

Chhayna ñiqtiykin, sonqoypi
Munayñiypa kallpan llakin,
Qhepaman phutinaykitan
Ñoqa llakini ñaupaqta;

Ichaqa munayñiykita
 Manan qechusaqchu, manan.
 Cristiano sutyikiri,
 (7) Sutyikitataq qonqawaq!
 Chayaqeykita qosqaykin
 Kaqeymanta sonqokama.

HANAN SAYA.

Wauqe, yayata saquespa
 Hatuntan pantanki, qanri
 rikuy, paqta raykukuwaq!
 Phuti muchuyman, waqayman.
 Hinallachu qanpaq, ñiway,
 Tiqsi muyuta tumayqa?
 Ñawiykitan p'akikunki
 Ñauray rumipi mitk'aspa.
 Wasillapi tiyakusun
 Yayanchista qhawaspalla
 Mapas, ñiway, ñakakunkin
 Ñisqaykita hayk'aqllaqa.
 Kamarisqan kay wasipi
 Tukuy imapas;
 Paqta chay Mundo kitipi
 Kallpamanawaq yaraqasqa.
 Ñoqata, wauqe, rikuway:
 Hanan Saya kayñiywanpas
 Kuraq kaspas, chakiy kanchus
 Kaymanta kuyurinaypaq?

(8) CRISTIANO.

Qasintan kunawashanki
 Ripusaq niqta hark'aspa,
 Hanan Saya,
 Mundo rikuytan munani,
 Malliykusaq imash kanman.
 Kay tiqsi muyu muyuriq
 Allinta mana allintapas
 Reqsimusaq, yachamusaq.
 Manachu Dios kamawarqan
 Munayñiy munayñiyoyta,
 Sonqoyman sonqoyoqllata?
 Munakusqaypi purisqa.

KHUYAQ YAYA.

Riy ari, churi, pusarikuy
 Uyariqeykunamanta
 Munasqaykita, akllarikuy.
 Kamarisqan qoqau, p'acha.

T'antayta yuyarispari,
Churi, kutirimullaytaq!
Uyarikuq!

UYARIKUQ.

Auki!

KHUYAQ YAYA.

Kayman!
Horqomuy waqaychasqayki
wayaqa qollqeta, utqhay!
UYARIKUQ.

Hu! Auki.
(ripun.)

(9) KHUYAQ YAYA.

Diospa Simin!

DIOSPA SIMIN.

Sapay Apu -

KHUYAQ YAYA.

Mayta riqtinpas, qatinki,
Kunanki, mayta riqtinpas!
Saqeriwaqtinpas, Diospa
Siminraqtinqmi maskhana.

DIOSPA SIMIN.

Mundota mayta riqtinpas,
Auki, manan saqeymanchu
Cristianota, churiykita;
Cheqnikuwanqas ichaqa.

KHUYAQ YAYA.

Ukhunmi kaytaqa llullan,
Warmakayñinmi llullantaq.
Chayraykun Diospa siminpas
K'aran mana allin kausaqpaq.
(Huq uyarikuq lloqsin qollqe wayaqawan.)

UYARIKUQ.

Qollqeta apamunin, Auki.

KHUYAQ YAYA.

Chaymi, churi! Pin apanqa?
Pillawanmi risaq ñinki?

CRISTIANO.

Ukhullaytaqmi munawan
Wayna Qharitaq qatiwan.
Yau, Ukhu, lloqsimuy p'anra!
(*Ukhu lloqsin.*)

(10) UKHU.

P'anraraqsi kayman chayqa,
Haku, q'epirikuniñan.

CRISTIANO.

Chaskiy chay qollqeta!

UKHU.

Qoway kayman!
Chunkataraq much'aykusaq,
Much'aykusaq waranqata.
Potosi paraqay choqlllo,
Layqakota Pakus papa
Kunturuma k'allampa
Sonqoypa kusinmi kanki
Qanwanmi kusi kausana
Mana qanwanqa yarqaymanta
Ch'unchullñiypas kallpamanan,
Qan makiypi kaqtiykiqa
Tonqorñiypas hoq'oyanmi.
Huq makiypi sani champi
Huqpiri qollqe takasqa
Ukyasaq pacha kuyuyta
Machasaq pacha urmayta.

KHUYAQ YAYA.

Diospa Simin, reqsinki ñan
Kaytari.

DIOSPA SIMIN.

Reqsini ñan, Yaya; kaymi
Ukhu, kaytaqmi Anima:
Iskaynintan t'inkisqatan
Mundoman kacharimunki.

Qanmi kanki Pachakamaq,
 (11) Llapa atipaq, Sapay Apu;
 Ñan ruwasqayki runapas
 Hina saqesaq ñisunki.

KHUYAQ YAYA.

Manataqmi qonqasaqchu.

CRISTIANO.

Qhapaq Auki, risaq ari,
 Risaq ari, ñukñu Yaya,
 Qoway ari rikraykita,
 Qhepariychis kusillawan.

KHUYAQ YAYA.

Mana qanwan qheparispa,
 Imahinan kusiyoq kayman?
 Mak'alliway, auqa churi,
 Diosllawan riy, Hurin Saya,
 T'antayta yuyarispari
 Churi kutirimullaytaq!

*(Khuyaq Yaya, Diospa Simin, Hanan Sayawanpas
 ripunku.)*

Segunda Escena.

CRISTIANO, WAYNA QHARI, UKHU.

WAYNA QHARI.

Hakuña, Cristiano, risun!
 Wayna kanki, waynapaqqa
 Kusi q'ochuy, munanakuy
 Mikhuy, ukyay, tusuy, machay
 Imapas mallina punin.

(12) UKHU.

Achaláu! Yupan qan kanki,
 Chika misk'ita rimaspa.
 Haku, puriy, ñan qollqepas
 Aqhapaq challallallashan.

WAYNA QHARI.

Kusi q'ochuypa tampunman
Suyaqeykichis risaqña.

UKHU.

Ñaupay wauqe!

CRISTIANO.

Sapallaychu puririsaq
Kay chika karu ñantaqa?

UKHU.

Maypin sapalla kankiman
Wakilla ñoqawan kaspá
Qan anima, ñoqa ukhu,
Wayllunakunchis chican
Wakitan rikuwanchis-ku
Mundo pachapi urmaqta.
Ay, wiksallay! Ay, tonqorllay!
Qollqe kaqtinchu q'aymarayana?
Qerutañan musphapakuni
Imañan Ukhuq yuyanay,
Maypachan machani
Chaypachan puñuni
Manan puñuymanchu, mana
Machasqa, hanku sonqoqa.

(13) Tercera Escena.

Los anteriores personajes; DIOSPA SIMIN.

DIOSPA SIMIN.

Maytan rinki, Cristiano?
Uyariway asta.

UKHU.

Akakáu!
Kunka tullullaymi chukchun,
Kay runata rikuspaqa.

CRISTIANO.

Manan hark'awankimanchu,
 Diospa Simin, yayaytapas
 Rumi sonqo saqespachu
 Yupaychaykiman qantaraq?
 (*ripun.*)

UKHU.

Phiñaman qhawaykuwaqtin,
 Yanqallan waraypas asnan.
 (*ripun Wayna Qharinwan.*)

DIOSPA SIMIN.

Maytan rinki, musphaq runa?
 Maytan ayqenki, utiq wayna?
 Chika kusita saqespachu
 Maskhanki Mundoq llullanta?
 Hinamari cristianoqa
 (14) Anchhun, ayqen Diosñinmanta,
 Wayna kayñinpa raykusqan,
 Auqa Ukhunpa llullasqan.
 Phutillatan maskhamunqa
 Mundo kausayta maskhaqqa,
 Wiñay hayapunapaqqa
 Misk'i rikch'apunqa huchaqa.
 Aychatan ichaqa tarinqa,
 Aychan kana llat'ananqa,
 Ña wakchata ña machuta
 Rikuspari qarqollanqan.
 Kunanki, willanki, ñispan
 Kamachiwan Pachakamaq.
 Siminta uyarispaqa
 Ichapas rikch'arenqataq.
 Qatisaq mayta riqtinpas.
 Animanqa allillanmi,
 Ukhullanmi, ukhullanmi
 Rinrita llut'an, wañuna
 Saqra, poqes ukhullanmi
 Raykun ima huchamanpas.
 Risaq, paqta qollunman
 Animan Diospa munasqan.
 (*ripun.*)

(15) Cuarta Escena.

MUNDO, *la cabeza adornada con la Maskapaycha, armado con el Champi, acompañado de PHOSOQO, PILLUNKUY y WAYNA QHARI.*

MUNDO.

Waynachu, hatun sonqoyoqchu?

WAYNA QHARI.

Hatun sonqo, waynamari
Yayanta saqerimuspa
Maskharimusunki qanta.

MUNDO.

Ancha allin!
Sonqonta, animanta apasaq.
Ñoqa Apu Mundo kani,
Qoriy qollqey suntu suntun.
Hanaq pachata qhawariy:
Sumaq k'anchaq qoyllurñinpas
Kay llaut' uypa piñillanmi,
Chay anqas qespi qatananpas
Ñoqaq yaqollakunaymi;
Qori sunkha Intin kasqaypi
Sumaq k'anchan, rauran phanchin.
Kaqeywan, qhapaq kayñiywan
Diosta utqhay qonqachisaq.
Qanri wayna kayñiykiwan
Musphaypaq llullaysiwanki.

WAYNA QHARI.

Chaypaqmi willaq hamuyki.
Ñoqan paypa wayna qharin
Kani, wakitaq llullasun.

(16) MUNDO.

Yau, Phosoqo! Yau, Pillunkuy.

UYARIKOQ.

Auki! -

MUNDO.

Ñaurayma kusita

Kamarishaychis; cristianoq
Animanta, Diosta qonqastin,
Mundoman hamuriwanchis.

PHOSOQO.

Ñoqaqa Phosoqo kaspá

PILLUNKUY.

Pillunkuy kaspá ñoqaqa
Thuylla chinka qusiwan
Qaynachi kaykuman.

MUNDO.

Arí, Mundoq kusi hinan
Pillunkuylla phosoqollan:
Manaraq mallisqallanmi,
Tumpan wayraq phukurisqan,
Qollun, thanin, chinkan, ayqen.
Maymi wankar qena-qena
Tinya, tusuy, jaycha, jaylli
Sumaq p'acha, misk'i mikhuy!

WAYNA QHARI.

Kaymi allin, kausayqa kaymi,
Cristiano utqhamunman chayqa.

MUNDO.

Taripamusun, hakuchis!

(17) Quinta Escena.

Los anteriores personajes; CRISTIANO y UKHU vienen.

MUNDO.

Utqhamuy, suyaykin wauqe!

CRISTIANO.

Apu Mundo, hamuy ñillaway!
Qanllatan chika maskhayki,
Khuyaway waylluqeykita,
Qorpayki kasaq, yanayki.

MUNDO.

Ama ñiychu, rikrallayman
Phawaykamuy, kusiqa masiy!

UKHU.

Ñoqataqa manachu, Apu,
Mak'alliyta munawanki?

MUNDO.

Pin qan kanki, wixsasapa?

UKHU.

Paypa ukhunmi.

CRISTIANO.

Huq wauqellaymi.

MUNDO.

Wayna Qhari, kusichillay:
Pillunkuy, Phosoqa utqhaychis
Mikuyta, ukyayta, wankarta.

(18) UKHU.

Kankapuni ñaupaq hamuchun,
Q'apchiwan, yarqawanmi.

CRISTIANO.

Mikhuyllata punin qanqa
Yuyashanki.

UKHU.

Yuyakuspapas imanaykin?
Qanqa manachu Mundopi
Kamachikuyta yuyanki,
Qhapaq kayta, Apu puriyta?
Ama ñiykichu ñoqataqa?
Hamuchun ninin chupi, llaqway,
Saqta ch'arki, churu, thukuru,
K'aphka mut'i, wak'a mulluy,
Wixsan t'amus, ch'ullpi, tarwi
Sullun, matiqlu, wayt'ampu,
Choqlu, hawas phuspu, hanch'i,
Qoncha, humint'a, purutu

Paltay, ch'ichi, ulluku, qawi
Teqte, sut'uy aqha, lloqlo.

CRISTIANO.

Upayay, saqra!

MUNDO.

Chay tukuytan qarasqayki;
Qanri, wayqe, yayaykita
(19) Qonqayña, ñan kaypi kanchis,
Sonqokama q'ochukusun.

UKHU.

Mamaytapas qonqasaqmi
Lloqloykita suyk'uspaqa;
Ñan senqayman kanka waksin
Chitititiqta uyarispan
Q'osñinta llaqwaykachani.

MUNDO.

Panayta punin rikunki.

CRISTIANO.

Pin panayki?

MUNDO.

Sumaq Aycha sutiyoq qoyan.

CRISTIANO.

Aychachu panayki?

MUNDO.

I, paymi.

WAYNA QHARI.

Riy puni Aycha qoyamanqa
Haku Aychaman, waynan kanki.

MUNDO.

Imaynataq Mundopiqa
Sapaqa kawaq, warmitaqmi

Q'ochuytaqa kausarichin,
 Sapaqa chiriyaswanmi.
 (20) Manan karupichu, qayllapin
 Takinchus hinan, uyariy.

Sonido de cantar detrás de la escena.

Maytan ayqenki, utiq sonqo,
 Munakuypa wach'ikusqan?
 Sumaq ñawiq k'anchayñinqa
 Phawaq sonqopaqpas pupan.
 Ama sumaqmanta ayqeychu,
 Ayqeypas mana rikuspaqa,
 Inti qhawaykukuq ñawinqa,
 Payllataqmi waqapunqa.

UKHU.

Pin takin chika misk'ita?
 Añaláu, imallan kaypi?
 Hamuy, Cristiano, rikunki,
 Maskhacusqanchisqa kaymi.
 Kay waynakunata rikuy,
 Chika q'asa, chika q'apchi,
 Wiñay wayna qhalikama
 Sapanka qhari sallantin.

MUNDO.

Panay Aychaq akllankunash
 Q'ochukushanku inkallantin,
 Ñauraymana sumaqenta
 Munaspash apakushanki.
 Siqllakuna qhawariy:
 Sapanmanta kausaq sonqo
 Munakuypa choqakunan,
 Sonqoykita pakay qhari!

UKHU.

Ima sumaqllan kaykuna!

(21) CRISTIANO.

Sumaqchu?

UKHU.

T'ikapas qasin qayllanpi,
 Qheparikusunña kaypi,
 Kaymi kausay maskhacusqanchis.

Huqmi sonqoyta wach'irqan
Chhaqay ch'usña huch'uy warmin
Huch'uyllatan rikunaqa.

Hatun warmiqa manchaymi.
Anchuriy, huqmi lloqsimun,
Ichaqa maqma chikanmi
Qanlla kaytaqa qhawapuy
Ñoqapaqqa ch'usñallaymi.

Sexta Escena.

Los anteriores personajes; AYCHA, QHATU, K'UYCHI.

AYCHA.

Ñan Quatu, ñan K'uychi sipaskuna -

QHATU y K'UYCHI.

Qoyay!

AYCHA.

Chikallataña takiychis,
T'aqsakusaq, ñan hamuychis!
Maymi rirpuy, maymi ñaqch'ay?
Maymi -

QHATU.

Mosoq runa maskhamusunki.

(22) K'UYCHI.

Pupan hap'inña aychanpi
Kay qharita.

AYCHA.

Pin chay qhari?

MUNDO.

Pana, pisqon llikaykiman
Phawaykamun wañullastin.

AYCHA.

Mallkullachus?

MUNDO.

Phurullan ch'ichirqamushan
Chayraqmi.

AYCHA.

Kapunchus, imantas qowasun?

MUNDO.

Cristianun sutin, qhapaqmi.
Hanaqpacha llaqtayoqsi,
Pachakamaq yayansi.

AYCHA.

Imantamari qowasun?

MUNDO.

Sonqonta, wayna kayñinta
Yuyayñinta, qanwan waki
Raykusun, qonqachisunña
Diosta; wakchata, machuta
Llant'apaqña wikch'upusun.

(23) AYCHA.

Tuqllapusqayki kayllapi.

MUNDO.

Chay ari!

CRISTIANO (*entra en escena.*)

Pillan kanki, sapay qoya?
Qayllaykipin utishani;
Rimariy, reqsichikuway!

MUNDO.

Panaymi, ñirqaykitaqmi!

CRISTIANO.

Ima Inti, ima Killash!

AYCHA.

Manaraqchu reqsiwanki?
 Ñoqaqa hatun qhapaq qoya
 Munay, maskhay Aychan kani.

UKHU.

Kaychus Aycha? Wararáy!
 Hankutapas mikhuymanni.

AYCHA.

Qhapaqpas, kallpasapapas
 Warmitaqa manchakunmi.
 Micheqmanta inkakamapas
 Kuskatan t'aqtashan; ñauray
 Apupas llaqllaykachaspa
 Yupiyta maymanpas qatin,
 Uyallaytan qhawaykunku,
 Lirpukunku ñawillaypin.
 (24) Qori llaut'uta saruni
 Usutayri runaq uyanmi.
 Ancha ñoqaman k'askaqta
 Cheqninin, apuyachiwan
 Apuskachaq, ayqeriqtan
 Kana qatini, maskhani.
 Inkay rupaqtin, chirini,
 Chiriyaqtinga raurani.
 Mosoq wayra pillunkuymi,
 Sonqoy t'ikrakuq kasqanpi.
 Hatarini sapa p'unchau
 Huqman, hamoq yuyayñiywan
 Munaqeyta saqemuni,
 Kunan hina meqllayñiypi
 Samasaq ñiwarqanmi.
 Kay tukuypa waylluna
 Munana, maskhanan kani.

CRISTIANO.

Chaymi ñoqa maskhamuyki,
 Qanta tariq hamuyki.
 Imapaqmi qori qollqe
 Umiñapas yupa kanman?
 Yanayki kayllan yupaqa.

MUNDO.

Panayqa
 Wayllusunki sonqollanpi.

*(ripun.)***(25) Séptima Escena.***Los anteriores personajes sin MUNDO.*

QHATU.

Ñan K'uychi, wayaqallanta
T'aqwirikushaoku!

K'UYCHI.

Arí, ichaqa allin runa,
Hinallan mañakuyña.

QHATU.

Qan qallariy, qanqa ñiy
Qollqe tuputa, ñoqaqa
Qompi aqsutan qoway ñisaq.

K'UYCHI.

Ñaña, kay p'achan morqoña
Kay usutaymi mauk'aña
Qollqetan sonqoyqa munan.

UKHU.

Ñoqapas, ipa, chunkatan
Usutaykita much'ani;
Qanta rikuspa sonqoypas
Tusun, hink'in, mitk'an, watkin;
Misk'i chunchullñiypas asishan
Qanta qhawarikuspalla
Kullachisqayki, ipallay,
Hamuy ñillaway.

AYCHA.

Kunchaychu kanki?

(26) UKHU.

Kunchaykin.
Qonqaylla tarikamuyki,
Ukhun aychan tullun kani.

Chaychu mana ipay kawaq,
 Wiksa ñañaykin wachaqey?
 Ukhu kaqtiymi, ñoqaqqa
 Mikhuy yarqaylla yuyayñiy,
 Mikhuylla ukyaylla, machaylla.
 Sonqoypi sipasta maskhaylla.
 Aycha qhatullan reqsisqay,
 Wasan aychata millanin
 Wiksan llaqwayllan munanay,
 Waqaychanayri aqha wasi,
 Maqma saunawan puñuni
 Mak'asta mak'allikuspa.
 Ipa, makillaykita, y -
 Much'aykusaq kunchallayki.

AYCHA.

Makiytaqa much'aykuypas,
 Anchatan kusichiwanki
 Chika qhapaq kaspas kuncha.

UKHU.

P'utuy-p'utuy makiykita
 Kaniqtiy, phiñakunkichus?
 Tumpalla k'utukusqayki.

(27) CRISTIANO.

Anchhuy, utiq, chhikikunin.
 Qan p'anraraqchu chayanki
 Kay qhapaq qoyaq makinman,
 Kaypi waylluqen kashaqtin?

UKHU.

Wá!
 Imamanmi machu kuntur
 Aychaman phawamuwanki!
 Karumantachu muskhimunki.
 Ñoqaqa much'aykukuni
 Ipallaytan.

CRISTIANO.

Ñoqa much'aykusaq!
 Sumaq qoya,
 Munakuq sonqoyta mat'iq
 Sumaq makiykitaqmi.
 Tukuy samiyta suyasaq,
 Qoyay, makiykimanta.

Saminchaway, siqlla, qanpa
Yanallayki wiñay kasaq;
Sonqoymanta wayllusqayki.

AYCHA.

Rikraymanpas hamuy, ñiykin
K'iraykukuy qasqollaypi!

(tiakun.)

Sonqoyta kichapuykiñan,
Wayllusqayñash ari kanki,
Haukaykuychis, takiykuchis,
Q'ochukullasun llapanchis;
(28) Hamuy, salla, tiyaykusun,
Runay, yarawiykullaychis!
(Cristiano tiyakun.)

UKHU.

Ch'usña K'uychi, munakuyki,
Kusikusun iskayllanchis.

K'UYCHI.

K'uychi sutiyoqpas, qellan
Wakcha waynapaqqa kani;
Qollqe kaqtinmi ichaqa,
Phinkisaqmi, q'ochukusaq.

UKHU.

Manullapi kusikusun,
Qollqeymi Layqaqotapi.

K'UYCHI.

Ima ñinkin, chiri waqaq!
Anchachu sumapuwanki
Kay wasipiqa, paqpaka!
Qollqellan munasqay.

AYCHA.

Lloqsichunña waynakuna
qhaswaq, lloqsichun sallantin
Munakuypa wasinmanta,
Lloqsichun phuti, lloqsichun llaki.

(Música y canto; jóvenes, hombres y mujeres, bailan, mientras que Aycha y Cristiano quedan sentados y miran.)

Tantanmarkapi llamay pintasqa (*vea la entrada bajo "Tantanmarka" en Vocabulario/Glosario*)

(29) Qori champiwan, qori warak'awan

Waki pintasqa wayna qhapaqta

Churiyakuwaspa yayay mamallay

Pintapullawarqan.

Sawanmarkapi llamay pintasqa

Qori achiwawan, sallalla winchawan

Waki pintasqa taski sipasta

Wachakuspalla yayay mamallay

Pintapullawarqan.

Anqas kinraypi waman wayrata

Sawan q'entitawan lachiwanatawan

Phawachipuwarqan.

Wayna qhapajta churiyakuwaspa

Yayay mamallay

Phawachipuwarqan.

UKHU.

Kaytan, wauqe, maskharqanchis.

(*Ukhu tusun.*)

AYCHA.

Tinyapuway, tusuykusaq,

Huqllaña layqakusqayki.

Iskayninchis, sumaq wayna,

Horqokuykin iskayllanchis.

(30) CRISTIANO.

Qanta mana saqenayraykun

Tusuqtapas qatisqayki.

(*Aycha Cristianowan tusunku.*)

AYCHA.

Samarimusun wayllusqay!

CRISTIANO.

Yanaykin kani.

(*Cristiano, Aycha, Qhatuwanpas ripunku; Ukhu K'uychita hark'an.*)

UKHU.

Manachu q'ochukullasun

Askamalla manullapi?

K'UYCHI.

Mana ñawiyopqaqcha, tura;
 Manan rikuykichu qasin,
 Makipurán ñoqaq sutiy,
 Munasqaypa qollqe makin.
 (*ripun.*)

UKHU.

Qollqe maki, qollqe maki!
 Risaq tulluykita q'apchiq,
 Aycha qhatu, ch'usña masu,
 Qollqechus qollqechus makiy?
 (*ripun.*)

Octava Escena.

CRISTIANO, DIOSPA SIMIN *de lados opuestos.*

CRISTIANO.

Maytan rinki Ukhu? Suyaway!

(31) DIOSPA SIMIN.

Suyaway, qan maytan rinki?

CRISTIANO.

Kaykamachu qatimuwanki?

DIOSPA SIMIN.

Pitaq kani?

CRISTIANO.

Diospa Simin.

DIOSPA SIMIN.

Diospa siminqa, saqesaqchu
 Animata auqaq makinpi?

CRISTIANO.

Ama ñiwaychu! Kusillan

Kakuni kay kausayñiypi.
 Anchatan Aycha wayllawan,
 Musphanin sumaq ñawinpi.

DIOSPA SIMIN.

Musphankin musphaq, huchanmi
 Kayqa; chikallatan ñiyki,
 Hawallapi kay kausayqa
 T'ika hinan; hawallanmi
 Misk'i, ukhupiqqa hayaq
 Muchuyta tarikunki.
 Kay chika munasqayki Aycha
 Hatun auqan; misk'i simin
 Askamalla kusichispan
 Llullaspan, wañuykipin
 Saqesunki hucha q'epita;
 Qanri ñak'arej rinki
 (32) Mana puchukaq wiñaypaq
 Raurashaq Supay wasiman.
 Amataq Cristiano, amataq
 Rikukuychu kay phutipiqqa!
 Pachak ñawiwana mayuta
 Waqanki chaypas, pisin.

CRISTIANO.

Cheqantan qanqa ñiwanki,
 Pantasqayta reqsikunin,
 Ichaqa kay ukhullaymi
 Raykuwan, paytan qatini.

DIOSPA SIMIN.

Waqyay kayman.

CRISTIANO.

Anyapuway, yau Ukhu!

UKHU (*desde adentro*).

Imatan?

CRISTIANO.

Hamuy kayman.

UKHU.

Suyaway, ñan hatarini.

DIOSPA SIMIN.

Ukhuykichu qespichisunki
 Dios kallpasapaq makinmanta?
 Q'aya minchha kurukuna,
 Wañuqtiyki, ukhuykita
 Tukukunqa. Utqhamuy Ukhu!

UKHU.

Ñan rini.

(33) CRISTIANO.

Yayayta saqerisqayta
 Ña ñispaqa yuyarini
 Ukhullaymi qonqachiwan,
 Paypaqqa Mundollan misk'i.
 Utqhamuy Ukhu!

UKHU.

Hamusaqñan.

DIOSPA SIMIN.

Qan kikiyki ukhuykita
 Atipakuqta, manataq
 Wiñikuqta yachachinki.
 Kunanpas, rikuy, hamunchu
 Chika kuti waqyaqtiyki?
 Lloqsimuy, Ukhu!

UKHU.

Hamusaqñan.

CRISTIANO.

Diospa siminpaqqa roqt'un
 Rinrinpas, chakinpas ñuk'un,
 Kallpan hank'unpas q'entinmi.
 Utqhamuy, Ukhu!

UKHU.

Hamusaqñan.

DIOSPA SIMIN.

Qanri mana p'enqakuspa

Saqra ukhuykita uyarinki!
 Kamachinayki kaqtinraq,
 Sonqoykita kaymi utichin.
 Hamunkichu, Ukhu?

(34) UKHU.

Hamusaqñan.

DIOSPA SIMIN.

Ñoqapuni aysarqamusaq!

*(Entra para hacerle venir, Ukhu se escapa y corre sobre el
 palcoscénico.)*

CRISTIANO.

Cheqantan ñoqapas ñini
 Wanana punin Ukhuypas,
 Kunanpas waqtanpi sirin.

*(Diospa Simin viene jalando a Ukhu por los cabellos detrás
 de él.)*

UKHU.

Wáu, akakáu, mamallay!

DIOSPA SIMIN.

Imaynan chika waqyana
 Kanki, Ukhu; imahinan
 Huchaman raykunki kayta?

UKHU.

Diospa Simin kaqtillaykin
 Manchakullayki, chukchaypas
 Sayarin, humpiypas sut'un.

DIOSPA SIMIN.

Imanaykitaq ñoqaqa?
 Yallinraqmi hatun kusiman
 Pusasaq ñiyki; chaypiñan
 Intitapas killatapas
 Yallispa sumaq Aychayki
 Llipipipinqa, k'anchanqa.

(35) UKHU.

Hayk'aqraqtaq? Chaykamari
 Qonqay ñiwanki sallayta,
 Sasichiwanki, sikwawan
 Chhapchipuwanki waqtayta,
 Hillu kanayta, machanayta
 Qanllapunin hark'awanki.
 Huchayri, map'a kausayri
 Ukhupaqqa misk'ikuwan.

CRISTIANO.

Kayqa allqollan, kayqa llaman.

UKHU.

Allqochu kani, llamachu kani?
 Willasaq sumaq qoyaman,
 Wayllusqayki, Aychaman punin
 Ch'atasqayki punin.

CRISTIANO.

Imash layqawan!
 Aychaq sutinta uyarispan
 Qonqani allin yuyaytapas.

UKHU.

Aychaq wasinpin
 Allin kausayqa:
 Mikhuy, aqha, tusuy, sipas.

CRISTIANO.

Upayay, sonqoymi musphan.

(36) DIOSPA SIMIN.

Ima ñiwankin?
 Llaqtaman ripusun, Cristiano.

CRISTIANO.

Athaq! Chay Ukhullayta
 Huyñichipuway!
 Ukhuypunin aysawashan
 Ukhuy wiñiqtinqa, allillan
 Qatipusqayki maytapas.
 (*ripun.*)

DIOSPA SIMIN.

Hamuy, Ukhu!

UKHU.

Hamuy Ukhu! Ayqekusaqmi.

DIOSPA SIMIN.

Animata ama chika
Qesachaychu!

UKHU.

Qesachanichu ñoqaqa?
Urpiwan puñukunaypaqmi.

DIOSPA SIMIN.

Hamuy, ama manchawaychu.

UKHU.

Manan, sasichiwankiman
Qanqa -

DIOSPA SIMIN.

Khuyaykin!

(37) UKHU.

Waqachiwanki
Kunapayaspa.

DIOSPA SIMIN.

Kunayki huchaykimanta,
Khuyaspataqmi kunayki.

UKHU.

Manan, aqhan suyawashan.
(ripun.)

DIOSPA SIMIN.

Ay, qhapaq Yaya!
Hinatachu ruwasqayki runa
Ayqekachasunki!

Grasiaykiwantaq
 K'anchaykuy kay ñausaq
 Rikch'arinpunanpaq.
 (*ripun.*)

(38) SEGUNDO ACTO.

Primera Escena.

K'UYCHI *con un plato en la mano*, QHATU *con una botella*, UKHU.

K'UYCHI.

Puchukankuñaan mikhuyta,
 Utqhay qespiman humiyamuy!

QHATU.

Qollqe p'ukuyoq akillata
 Munanman Inkataq.

K'UYCHI.

Qoyata hayñimuy!

AYCHA (*de adentro*).

Sipaskunañan!

K'UYCHI y QHATU.

Qoyay!
 (*yaykunku.*)

MUNDO (*de adentro*).

Ña ukyaykuspaqa
 Takiychis, ama upa tiyasunchu!

UKHU.

(39) Wiksayña wankarpas kachun,
 Hunt'an anqosqaykiwan.

(*Música y canto desde adentro.*)

Q'entipura uminakuychis,
 Kaymi ñukch'u, kaymi qantuq;
 Ña misk'inta ch'onqaspari
 Yayaykitapas qonqayña.

(Mientras que cantan aparecen dos bailarines fantásticamente vestidos sobre el palcoscénico; llevan vasos adornados con flores, hablan entre sí en tono bajo y se van bailando detrás de la escena.)

Canto.

Yaykuy urpi, hampuy kusi,
 Manan imapas manchaychu,
 Wañuyñinpas waynapaqqa
 Mana chayaqpaq, may karun.

Segunda Escena.

PILLUNKUY y PHOSOQO vienen con sillas, K'UYCHI con una alfombra.

PILLUNKUY.

Chunkasaq ñinchi?

PHOSOQO.

Chunkanqas.
 Qompi chusita mant'apuy,
 Qoyapaq tiyanan pisin
 Ukhumanta horqorqamuy!
 Yau! Haukayllapaq sinchi!
(Pillunkuy ripun.)

(40) Tercera Escena.

CRISTIANO y AYCHA, agarrándose de la mano, MUNDO, WAYNA QHARI, UKHU
 con un tablero de juegos.

MUNDO.

Ñan saksanchis, chikallaña
 Mikhuy ukyaypas, hamuchun
 Askamaraq samachina.
 Inkakuna chunkaykusun,
 Haku, tiyaykusun wauqe!

CRISTIANO a AYCHA.

Qan qayllaypi kaqtiykin,
Ñoqa misakusaq punin,
Wakillataq tiyaykusun.

AYCHA.

Chay!
Qayllaykipi tiyaykusaq.

UKHU.

Illayoqllachus purinqa?
Kayqa pisqa, maytaq qollqe?

WAYNA QHARI.

Qollqeqañan qoto-qoto
Sara tupupi lleqmashan.

MUNDO.

Ñoqa choqasaq.

UKHU.

Wikch'urqoy!

(Mundo echa.)

Pusi, atatáy! Lloq'en kasqanki.

(41) CRISTIANO.

Ma, ñoqaraq!

AYCHA.

Sutillaypi.
(Cristiano echa.)

UKHU.

Paya! Akakáu!

AYCHA.

Rikuy, qanqa
Payata wikch'uq kasqanki!

UKHU.

Allinta ruwan, payaqa
Wikch'unanchispaqtaqchari;
Supayllataqchá payata
Munanman.

WAYNA QHARI.

Ñoqaraq choqaraq!

UKHU.

Thoqaykuy payatataq!

(Wayna Qhari echa.)

Pisqa!

WAYNA QHARI.

Misaykin.

CRISTIANO.

Makiykipin qori, qollqe,
Misaykita hoqarikuspa
Wakinkunaman rakiriy.

AYCHA.

Allinchu warmeq chunkanan?

(42) CRISTIANO.

Choqay, sonqo!

AYCHA.

Wallqaykita misarqosqayki.

CRISTIANO.

Imapaqtaq qanpa kaqtaqa
chunkaymanri? Apakuyña!

AYCHA.

Chay ari, llaut'uykipaqñataq
Chunkasun.

CRISTIANO.

Qanpan llaut'uy pas.
(*Llaut'unta Aychaman qorin.*)

AYCHA.

Tukuyta qowanki chayqa,
Imaykipaqñataq chunkasaq?

MUNDO.

Chunkachun, amaraq qoychu
Imaykitapas, panallay,
Ichapas payta misanki.

AYCHA.

Ancha sumaq yaqollaykin,
Yaqollaykipaq chunkasaq!

CRISTIANO.

Imapaqñataq chunkanki?
Qanpan yaqollaypas, qanpan.

AYCHA.

Qosqallaykitaqa, tura,
Chaskikusaq kusi, ichaqa
Amaña chunkay ñiwaychu,
(43) Chayhina tukuy imata
Qasin qowanaykipaqqa.
Ka, chunkaychis qharikamalla!
(*ripun.*)

UKHU.

Apamuy, ñoqa kaytaqa
Umanmanta sayachisaq.

MUNDO.

Anchhuy, wiksa q'epi, apamuy!

PHOSOQO.

Ñoqaq choqanaymi kunan!
(*Choqaspa*) Pisqa!

CRISTIANO.

Kay auqa k'ulluta
Manachu atipasaq?
(*echa.*)

UKHU.

Paya!

MUNDO.

Paya!

UKHU.

Anchhuy!

PHOSOQO.

Misaykin.

PILLUNKUY.

Ma, ñoqaraq!

UKHU.

Kay Pillunkuy choqaqtinraqchus
Ñoqa qhawakusaq.

(44) CRISTIANO.

Upayay, poqes!

PILLUNKUY (*echa.*)

Pusi!

UKHU.

Kaytaqa misankin, choqay!
Payatataq, paqta thoqaykuwaq!

CRISTIANO (*echa.*)

Qan thoqaykuy!

PILLUNKUY.

Paya!

UKHU.

Paya! Ima supaymi
Makiykiman hisp'aykorqan!
Sip'u payaq qhentasqanchu
Qollqeykita misachikunki?

CRISTIANO.

Mana kaypi sonqoy kaqtinmi,
Qoyay Aycha ch'usaqtinchá
Samiy ayqen, makiy pantan,
Qayllallanpitaq chunkasun,
Qollqeyqa kanraqmi.

MUNDO.

Chayaykusun ari!

CRISTIANO.

Hakuchis.

(45) UKHU.

Ñoqaqa hinallachu kayman?
To! Paya, ama rikusqaykichu!

PHOSOQO.

Apamuy phishqata!

UKHU.

Ka, umaykipin phishqa
Sayanqa.

PILLUNKUY.

Apamuy phishqata!

(Ukhu echa el tablero a la cabeza de Phosoqo y huye.)

Cuarta Escena.

HANAN SAYA, DIOSPA SIMIN.

HANAN SAYA.

Manan sonqoy tiyaykunchu
 Wauqeypa saqewasqanmanta.
 Imatash astawan wauqey
 munarqan? Manachu paypaq
 Pachapas hamanq' ayñinta
 Sumaq chiwanwayñintapas
 Sisachiq? Manachu unupi
 Paypaq qori challwan wayt' aq,
 Wayrapi manachu pisqo,
 Ñauray q'enti, pariwana
 Kusinpaq haukaykachapun,
 Qori sut' uq umiñapas
 Apachitapi poqopun?
 Manachu hunt' asqa wasinpi
 (46) Uywan, t'antan, p'achan, kusin?
 Kay tukuy ch'usanman chaypas,
 Yayaq chika khuyusqanri
 Manachu rumi sonqonta
 Asta q'ewirichinman karqan?
 Imatan Mundopi tarin,
 Aychamanta imatas suyan?

DIOSPA SIMIN.

Hayaq phutiyllata,
 Weqellata ñak'ariyta.

HANAN SAYA.

Manachu yayay ñaupaqta
 Qanta kamachisorqanki,
 Qatinki, mayta riqtinpas,
 Simiywan kunanki, ñispa?

DIOSPA SIMIN.

Kunanin ñoqa chikatan,
 Manan ari uyariwanchu:
 Yupaychakun ukhullanta.
 Ñam ichaqa auqa mundo
 Chika wayllusqan Aychapas
 Kunan qarqonqa; kaymantan
 Paypaq pacha tutayanqa.

HANAN SAYA.

Ñak'ariypi rikukuspash
Yuyarimpunqa yayanta.

DIOSPA SIMIN.

Mundoq chaninchasqanraqmi
Phutiq intusqan runaqa
(47) Pantasqanta reqsikuspa
Yuyarimpunqa yayanta.
Rishay, qatisaq ñoqaqa
Auqa Nina Kirumanmi;
Aychaq wikch'usqan millasqan
Cristiano chaskichikunqa.

HANAN SAYA.

Imantaq kanman?

DIOSPA SIMIN.

Yanan.

HANAN SAYA.

Nina Kiruq?

DIOSPA SIMIN.

Nina Kiruq ari, kuraq
Huchasapa runaqa manachu
Diosta saqespa, Supaypa
Llaman tukun?

HANAN SAYA.

Cheqanmi, riy utqhay-utqhay
Hark'apamuway, ichapas
Wiñipusunkitaq.

DIOSPA SIMIN.

Risaq ari.
(ripun.)

HANAN SAYA.

Ay! Utiq wauqe, imaqcha
Mundoman musphaq rirqanki,
Nina Kiruq makinmanta

Manaña qespimpunkichu.
 (48) Hampuy, wauqe, qanpas wayra
 Khuyakuyñiypa siminta
 Rinrillanman apapuguay.

Quinta Escena.

MUNDO, AYCHA, WAYNA QHARI *entran con* PILLUNKUY, PHOSOQO,
 K'UYCHI y QHATU.

MUNDO.

Imatan millpurqanki?

PHOSOQO.

Tukuy qollqenta, p'achanta.

MUNDO.

Pillunkuy, qanri?

PILLUNKUY.

Diosta manchayñinta
 Qhalikayñintawan qechuni.

AYCHA.

Ñoqan allintapuniqa
 Llant'anarqani.

MUNDO.

Maymanñataq, Wayna Qhari,
 Risaq ñinki, kusiqa masin
 Kaspá, imaynan chayhina
 Qheparikunki?

WAYNA QHARI.

Waynakayñinmi karqani,
 Wiñayllachu wayna kanqa?
 Wayrallan wataqa purin,
 Wayratan yallin kausayqa.
 (49) Qheparikuychis, ripusaqmi
 Wañuyñiy utqhamunanpaq.
 (ripun.)

MUNDO.

Cristiano, imanakushanmi
Saqerisqa?

PHOSOQO.

Puñushan.

MUNDO

Puñushanraqchu?

AYCHA.

Hinan ari Diosta qonqaq
Cristiano mana imatapas
Watuspa puñukuq.

MUNDO.

Ninallamanña, ichapas
Rikch'arimpunqa.

CRISTIANO (*de adentro*).

Wayna Qhari, wayna qhali,
Maytan rinki, maypin kanki?

Sexta Escena.

Los anteriores personajes; CRISTIANO, afeado y harapiento, detrás de él WAYNA QHARI.

WAYNA QHARI.

Imatan ripusaq ñiqta
Waqyaykachawanki?

CRISTIANO.

Ripurqankichu?
Maytañan rirqanki qanqa,
Wayna Qhari, q'ochuq masiy?

(50) MUNDO.

Ripunallantash ripun.

WAYNA QHARI.

Qasintan waqyawanki.
 Wiñaypaqchu qatisunki?
 Wayna kaypas, sipas kaypas
 Ripukun, hinallataqmi
 Wayna kayñiykipas
 Saqerisunki; ñan soqo
 Kunanqa qatimusunki
 Wañuyniykin hamunñataq,
 Amaña watukuwaychu!
 Ch'in kaniñan.

CRISTIANO.

Hark'asqaykin!

WAYNA QHARI.

Pin puriq mayuta hark'anman?
 Pin puriq p'unchauta hark'anman?

CRISTIANO.

Ama riychu!

WAYNA QHARI.

Paqta waqtaykiman, qanña
 Sip'u machupaq qhepariy!
(ripun.)

CRISTIANO.

Mundoyman kutiripusaq,
 Qanlla marq'ay kanki, Auki;
 (51) Qantaqchá misawaspapas
 Kausayñiypaq khuyawanki.

MUNDO.

Qan hina thantay wallqata
 Manañan reqsiqchu kani,
 Manan waqchapaqchu Mundo;
 Ripuy, sut'intan willayki.

CRISTIANO.

Chica munasqay Mundoqa
 Hina qarqowan. Phosoqo!
 Maymi kusiy, maymi q'ochuy?

PHOSOQO.

Phosoqomantachu, p'anra,
Chaytaqa mañanki?
Phosoqoqa unupish chinkan,
Mayumanta mañakamuy!

CRISTIANO.

Pillunkuy, qanpas
Hinallatachu qarqowanki?

PILLUNKUY.

Anchhuy, imaykitam hap'ini?
Riy, maypipas sipikamuy,
Sinchi waskhata qosqayki.

CRISTIANO.

Ayqeychis tukuyniykipas,
Hinantinpas saqewaychis,
Sumaq Aycha, sapaq qoya
Wiñay hina hamuwaqtin
(52) Khuyawaqtinqa, allinmi.
Manan pimantachu kani,
Hamuy sonqo, qanllawantaq
Kusiyta tarikapusaq.

AYCHA.

Anchhuy! Thuy!
Mana qollqeyoqmantaqa,
Wakchamantaqa ayqenin.

CRISTIANO.

Chika qosqaywanqa
Manachu saksanki?

AYCHA.

Manan saksallaqchu kani.
Ninaman llant'ata qospa,
Mayuman unuta hillp'uspa,
Saksachinkimanchu? Manan!
Llant'a tukuq nina kani,
Unuta apariq mayullan.

CRISTIANO.

Puchullaykitapas khuyawaytaq!

AYCHA.

Imamanta?

CRISTIANO.

Qosqaymanta.

AYCHA.

Wá! Anqhuy, asnankin.

CRISTIANO.

Maytan rinki?

(53) AYCHA.

Saqra khuchi, wasiymanta
Lloqsiy!

QHATU y K'UYCHI.

Lloqsiy!

AYCHA.

Choqaychis, maqaychis!

QHATU y K'UYCHI.

Takasun!

(Waqtaspa hanch'iwan wisniykun.)

PHOSOQO.

Hatun allqota kachariy!

PILLUNKUY.

Ninata apamuy,
Chujchanta q'aspasun.

CRISTIANO.

Pillunkuy, qanpas
Hinallallataqchu auqay tukunki?

PILLUNKUY.

Mundopi askha kusiya
 Q'ochukuytapas qorqayki,
 Wayran ichaqa apapun,
 Pillunkuymi chaypaq wañuy.

PHOSOQO.

Mundoq kusin phosoqollan.

(Las mujeres cantan.)

Anchhuchun, anchhuchun
 Asnaq wakcha, anchhuchun!
 (54) Anchhuchun, anchhuchun!
 Thantay wallqa ripuchun!

AYCHA.

Imatan suyanki?
 Thuylla, wach'illa
 Lloqsiy kaymanta!

PHOSOQO.

Qollqotaraqchá suyakun.
 K'aspiwan waqtaspa qarqoy!

K'UYCHI.

Wasi wasita mañaq riy
 Qesa, ripuy, kaypi imankin?

QHATU.

Asnankin, ñisqa riy, lloqsiy!

PHOSOQO.

Supay wasiman rishay
 Mundota, aychata qatiqqa.

PILLUNKUY.

Ña kay pachapi kusiqqa,
 Ñak'arimuy huq pachapi.
(Salen todos.)

Séptima Escena.

CRISTIANO, DIOSPA SIMIN.

DIOSPA SIMIN.

Imankitaq kunankama?

CRISTIANO.

Ñak'akuspa ripusaqmi,
Chika hatun phutipiqua
Imanaymanñan?

(55) DIOSPA SIMIN.

Hanaqpachamanta
Allinñiykita suyakuy!

CRISTIANO.

Yarqaymi sipiwashan,
Kay llaqtapi muchuy kasqa
Manan mikhuypas tariychu.

DIOSPA SIMIN.

Diospa t'antata saqqeqqa
Yarqaymanta wañuqtinpas,
Chanillantataqmi muchun;
Yayaman kutipuy ari!

CRISTIANO.

Ñaupá kasqaymanta huqñan
Kani, huqñan tukuni,
Manañan kikiytapas
Reqsikapunichu, chaychu
Yayayqa reqsipuwanman?

DIOSPA SIMIN.

Reqsipusunkin churinta.
Kallpachakuy, punkullanta
Takaykusun, wakcha khuyaqmi,
Aswan millay, aswan thanta
Kaqtikiypas, hampuy ñisunkin.

CRISTIANO.

Imañan ñoqaq suyanay
Chika nanaq ñak'ariypi?

(56) DIOSPA SIMIN.

Manataqmi churintaqa
Qarqonmanchu; reqsinkiñan
Khuyakuq sonqo kasqanta,
Ñoqataq pusaykapsuqayki.
Qanrayku qhapaq qollanan
Qhasqonta q'ellay chukiwan
T'urpuchispa kichachikuqchus
Qanpaq punkunta wisq'anman?
Huchallaykimanta phutiy,
P'enqakuy! Huchaymi, Yaya,
Ñispalla, yaykuykapunki.

CRISTIANO.

P'enqakuyñiy hark'awashan.
Kay kitipiri muchuytaq
Hatarisqa, imanasaqmi?
Yarqaymantachu wañullasaq?
Mit'apakusaq pitapas;
Manan reqsisqachu kani,
Kamachiqey qarawanqa,
Kallpaywan ñash maskhakusaq,
Wiksaypa yanan yaykusaq.

DIOSPA SIMIN.

Apuq churinchu, Cristiano,
Suyanki huqpa yanan kayta?

CRISTIANO.

Yarqasqa wiksarayku
Mit'aymanmi Supaytapas.
(ripun.)

(57) DIOSPA SIMIN.

Ña huchaman urmaq runa
Diosmanta hatarimpunanpaq
K'anchayñinta mañakuchun.
Ña huchapi yachakuspa
Saphichakuqtañan saqen,
Wikch'usaqmi mana allinta
Manaña ñinchu, manaña

Askha huchaq atipasqanri,
 Qespiymanñachu ñoqaqa
 Ñispan, phutiq aparisqan
 Sipikuyta, waskhataña
 Yuyaykachanqa utiq sonqo.
 Sipikuypi puchukanman
 Phutin hina; ichaqa qhepaman
 Mana puchukaq ninaraq
 Suyashan ukhu pachapi.
 Wiñay ñak'ariy suyashan
 Cristianota, musphaqtinpas.
 Qatisaq: uyariqñiykuna,
 Paypi rirpukuychis, hinan
 Animaykichispas pantanqa.
 (ripun.)

Octava Escena.

AWATIRI aparece con una honda y un cuerno de vaca; arrea sus cerdos y toca su cuerno.

AWATIRI.

Rikuychis k'aminakuqta!
 A, khuchi, supay khuchi, chhaqay
 (58) Qhoru chupa p'aqollanmi,
 Aswan phiña tukuymanta.
 Allilla mikhuychis, rikuy,
 Rikuy ari uqsirqariqta;
 Warak'ay manachus kanman
 Makiypi? Chhaqay orqonta
 Choqayman. Wá! Uqsirqarispá
 Tukuy aytinta wikch'urqarin
 Pachamanña, khuchi, ima Supaymi
 Huchayñachu khuchi michiqpaq
 Wiksayrayku raykuwarqan.
 Inkayri supayhina mich'a,
 Phiña, anyakuq, maqakuq.
 Yarqaymanta wañuchiwan,
 Manan kaypi allinchi kayman.
 Ripukusaq maytapas; khuchinta
 Nina Kiru michikuchun,
 Imatan qowan ñoqapaq?

Novena Escena.

AWATIRI, NINA KIRU *entra llevando una máscara del Diablo con cuernos.*

NINA KIRU.

Awatiri!

AWATIRI.

Inkay!

NINA KIRU.

Iman pacha?

(59)AWATIRI.

Iman pacha? Yarqaymanta
Ch'unchullñiy pas paypuraña
Mikhunakun.

NINA KIRU.

Wiñayllachu waqyawanki
Wiksaykimanta?

AWATIRI.

Supaypunin qanqa kanki!
Mana mikhusqa, imaynataq
Chiripipas ruphaypipas
Khuchiykita qatiykachasaq?
Ripusaqmi, sut'intan ñiyki.
Qopuwanki kallpaymanta.

NINA KIRU.

Imaraykutaq saqeyta
Yuyawanki?

AWATIRI.

Uyariy kayta!
Mich'a kanki, phiña kanki,
Aswan yupaychaqeykitapas
Sat'inki yarqay kanchaman;
Allqota llamata hina
Ñak'arichinki runata,
Manataq rikuchinkichu

Qosqayki ñisqaykitapas.
 Qosqaykiri wayra tupu
 Mana saksachikuq, mana
 Sonqoman chayaq; ñoqari
 T'uru-t'uru ch'aran-ch'aran
(60) Khuchiyki qatisqallapi,
 Punkiymanani yarqasqa.

NINA KIRU.

Awatiri!

AWATIRI.

Ama ñiwaychu!
 Saqesaqpunin Supayta,
 Diosman ripusaqmi, sasan
 Kasqa khuchi hucha mich'iy.

NINA KIRU.

Allqo, saqra poqes, khuchi,
 Qanmantachu ñoqa kayman?
 Qanllachu kaypiqa kanki,
 Diosman ripusaq ñinkiraq?
 P'anra, manachu qosqayrayku
 Diospa wasinta saqesapapas
 Runaqa wasiyman hamun?
 Apupas, qhapaqpas, pipas
 Khuchiyta waqaychaq kanqan;
 Hinantin supaywan ripuy!

AWATIRI.

Qan ripuy chaykunawanqa.

Décima Escena.

Los anteriores personajes; CRISTIANO.

CRISTIANO.

Maskhasqay tariq hinan kani.

(61) NINA KIRU.

Khuchiy michiq ch'usanqachus
 Ñoqapaq?

AWATIRI.

Ash ari!
 Chika qollanan kausayta,
 Yupan kay kamayoq kaqqa,
 Ñispa, askha maskhamunqa.

CRISTIANO.

Auki, yanaykikunapaq
 Yaykullayman ñinin.

AWATIRI.

Yaykuytaqa yaykunki ari,
 Lloqsimpunaykitan ichaqa
 Manan atipankichu, wauqe!
 Akakáu! Ima thantan kanki!
 Qan hinachu llat'an auqan?
 Yunka t'ankarpichu icha
 Waqtaykipi qhosparqanki,
 Ch'illpi-ch'illpin kutimpushanki
 Aychamanta?

CRISTIANO.

Qarqosqaykiq rantillanta
 Kamachinayki yaykusaq.

AWATIRI.

Yarqayhina kallpamanasqan,
 Q'elluymana suqyan kanki,
 Pin ch'arkisorqanki?

(62) CRISTIANO (*sollozando*).

Ataq!

NINA KIRU.

Runay kayta munankichu?

AWATIRI.

Qarawanqash ñispan kayqa
 Yarqaypa atipasqan
 Wiñipunqa.

NINA KIRU.

Khuchiyta michipuwanki,
Kunanmantaña waqaychay.

AWATIRI.

K'ullunta hillp' uqtiykitaq
Sikiykita uqserqarinman.

NINA KIRU.

Chaskichiy chay wayllaqepata,
Chayta phukuspan tantanki.

AWATIRI.

Apaykachashay, kay huqlan
Waqra ñiyki; Inkanchispa
Mat'inpín ichaqa iskay
Killaq chikan karay kasqa.
Ka, pinkulluyki, chaskiy;
Kaytaqmi ch'uspay. Atatáy!
Llank'akunki, kanqash ñispa,
Manan kaypi mikhuytapas
(63) Tarinkichu, mullphayanqa
Kirupas qasikusqanpin.

NINA KIRU.

Chaskichispa ripuy, utqhay,
Yau! Puriy kay qayllaymanta.

AWATIRI.

Ripusaqmi ari, qanwanchus
Kashayman? Waqrasapawan,
Wallpahina pallqa chakiwan?

NINA KIRU.

Chakinmanta wikapaspa
Imañash kaytaqa kunan
Mana rastanichu qaqaman?
Pachata hanrarichispa
Mana millp' uchinichu?
Imash reqsiwankichu, yau!

AWATIRI (*con una actitud burlona*).

Ka!

Diosman ayqeptaqa manash
 Qan imanawankimanchu.
 Nina Kiru k'illimsa, waqsa!
 (*ripun.*)

NINA KIRU.

Hap'illachus hap'isqayki,
 Nina kiruy ruphasunki!
 (*Cristianoman.*)
 Hamuy qañña, khuchikunaq
 (64) Mikhunanpaq tupusqata
 K'ullunta, aytinta chaskinki.

CRISTIANO.

Yarqaymantachu wañullasaq?
 Ima wasimanchá hamuni!
 Tupukunmi aytintapas,
 Mikhusqayta yupaq hinan,
 Imaynash kaypi saksayman?

NINA KIRU.

Utqhamuy, yupapusqayki.
 (*Cuenta los cerdos.*)
 Huq, iskay, kinsa, tawa chunka
 Kay pisqayoq.
 Chaymi, qañña michiy!
 (*ripun.*)

(65) TERCER ACTO.

Primera Escena.

UKHU *con muletas y parches en la cara, en ropa harapienta, se sienta en el suelo y tiembla;*
luego entra CRISTIANO.

CRISTIANO.

Qespimpunkitaqchu?

UKHU.

Ñak'ayta.

CRISTIANO.

Ipaymi ñirqankitaqmi
Aychata.

UKHU.

Supaypa ipanchá!
Qanta waqchata rikuspa
Qarqosorqanki, chaypachan
Hatun chusipi kallpayoq
Waynakunawan hant'arqaqta
Sirichiwaspá, ch'apriwan,
Yaqa phuyukunamanpas
Wikch'uwan, yapa chusiman
Kutimpuqta hina yapataq
Wikch'uwanku, hamp'atu hina
(66) Wayrapi wayt'aykachaspa.
Rastarayaq urmampuni,
Yuyayñiyta chinkachispa
Hisp'apakuni, weqeypas
Yuyarisqaywanmi phaqchan.
Ayqeniña, ichaqa ukhuytan
Apariwashan qaracha
Lilli, milla, ch'upu, wanthi
Hukuya, mallunya, kancha.

CRISTIANO.

Hinan ari Aycha qatiqta
Chaninchawanchis Aychaqa.

UKHU.

Yarqaymantari wiksay,
Hatun q'epi ch'usaq kaspan
Qatanatan mañakunña.

CRISTIANO.

Yarqaymantan khuchi michiq
Yaykupakuni ñoqapas.

UKHU.

Pinkulluyki chika sumaq,
Ma, phukurisAQ ñoqa asta.
(*phukurin.*)

CRISTIANO.

Phukuqtiykin, khuchikuna
Tantakun, qaramusaqraq.

UKHU.

Manan waqachinipaschu,
Yarqaymantan kallpay wañun.
(67) As llamp'u kanman kay qepayki,
K'utuymanmi waqratapas.

Segunda Escena.

UKHU, DIOSPA SIMIN, luego CRISTIANO.

DIOSPA SIMIN.

Ancha allinchu qespimpunki?
Chika millana wanthiyuq
Q'iyasapa, such'u, hank'a!
Kaypaqchu sirk'aparqanki
Aychaman animaykita?
Imatan kunan mikhunki?
Qhawariy wauqeykitapas
Khucheq mikhunan aytinta
Chhaqaypi pallaykachaqta,
Rikuy chhaqay k'allanapi
Khuchikunaq llausa-llausan
Hanch'urqarisqan hanch'ita
Mikhuqta. Chay hinaspapas
Manaraqmi saksanraqchu.

CRISTIANO (*desde adentro*).

Akakáu, ay Diosñillay,
Khuchi kanirqowanraqtaq,
Mikhuyñinraykush khuchipas
Huchasapata cheqniwan.

UKHU.

Yarqaymantan wañushani
Ñoqapas, risaq huqkama
Khuchikunaq aytinmanraq.

(68) DIOSPA SIMIN.

Maytan rinki?

UKHU.

Khuchis kani, Cristianota
Risaq yanapamuq.
(*ripun.*)

DIOSPA SIMIN.

Hinan Diosta saqeriqqa
Khuchi hina huchanta uywan.
Diospa t'antallan saksachiq,
Huchaq saqra aytinga manan.
(*Cristiano viene con una olla llena de salvado.*)

CRISTIANO.

Hatun muchuypa mat'isqan,
Hatun yarqaypa hap'isqan,
Kaytapas mikhuni. Ay Dios!
Yayaypa wasillanpiqa
Mit'ayoqkunaq yanapas
T'antata puchu-puchutash
Kunan mikhunku; kayhina
Ñoqaq ñak'arinaykama.

DIOSPA SIMIN.

Chay ari, Cristiano, allintan
Yuyanki Yayaq t'antawan
Mit'aqenpas saksakusqan,
Qanri churin kashaspayki,
Yarqaymanta wañushanki.
(*Ukhu viene con una olla llena de frutas podridas.*)

UKHU.

Khuchiraqchus ñoqamanta
Aswan qhali kanman, ñoqan
Hanch'illantaqa llaqwasaq.

(69) DIOSPA SIMIN.

Saksankichu?

CRISTIANO.

Manapunin.

Imash ñoqamanta kanqa,
 Khuchi masiyta michiqtiy,
 Tukuy imallaypas map'an,
 Wiñayllapaqña ayqeni
 Runa masiymantapas.

DIOSPA SIMIN.

Kallpanchakuy, ama chika
 Phutiyta apariway ñiychu,
 Yayallay ma suyawashan,
 Ñispa, wallparikuy, haku!

CRISTIANO.

Ima uya, ima ñawiwán
 Piñachisqayta rikuchiyman?

DIOSPA SIMIN.

Ñawiyki waqaqtillanmi
 Phiñakuyñinta qonqanqa.

UKHU.

Ninapish ruphachiwaswan
 Amapuni phiña yayamanqa!
 Khuchiq hamch'inqa kanraqmi
 Llaqwakushasun chayllata.

(70) DIOSPA SIMIN.

Qanraqchu hark'anki,
 Asnaq wanti! Hap'isqaykichus!
(Ukhu huye con sus muletas.)

UKHU.

Wallaqepayta phukuspan
 Tukuy khuchita tantasaq,
 Kaniqeykipaq.

DIOSPA SIMIN.

Ama Cristiano uyariychu
 Ukhuykiq simi qosqanta
 Auqaykin pay, payraykutaqmi
 Kay chhikimanpas chayanki,
 Yayaykiman kutiripuy,
 Auqa Cristiano!

CRISTIANO.

I, manchakunin.

DIOSPA SIMIN.

Imamanta?
 Huchallaykimanta llakiy,
 Huchallaykimanta waqay
 Yayaq songonqa unuyaqmi
 Huchasapaq weqenwanqa.
 Ama llaqllaychu!
(Cristiano se arrodilla y llora.)

CRISTIANO.

Huchaymi, qollanan yayay,
 Qanta saqerisqaymanta
 Unu parata waqasaq
 (71) Ñoqa qanta phiñachiqqa
 Mayu puriqta suyusaq.

DIOSPA SIMIN.

Weqellaykin millaysisunki
 Ñauraymana huchaykitaqa.

CRISTIANO.

Pitaq chika mana allinta
 Yayaypa makinmantaqa
 Amachawanqa?

DIOSPA SIMIN.

Yawarñin qanpaq hich'asqa.
 Hatun kurkupi chakatakusqa
 Qanpaq wañusqan.

CRISTIANO.

Yawarllanña marq'ay kachun.

DIOSPA SIMIN.

Uyariy sonqoyki ukhupi
 Sonqoykita kikin waqyan.

Música y canto.

Hampuy, huchasapa, hampuy,

Ñan Dios qanrayku wañurqan,
Yawarñinta qoqeykichus
Khuyayninta mich'akunman?

CRISTIANO.

Chay! Hatarispa ripusaqmi
Huqlla yaykupuq Yayayman.

(72) DIOSPA SIMIN.

Chay ari, Cristiano, ñoqataq
Pusaykapusqayki.

CRISTIANO.

Yayay ichas khuyapayawanqa
Chika thuki, auqa churinta.
Sut'i ñisaq, Yaya, mana
Churiykiq kamanchu kani,
Ñispa, amaña churiykita
Hina rikuwaychu, ama!
P'enqachiykimanmi, ñispa;
Huchaypa atipasqanchá
Mundota puririrqani,
Simiykita p'akispataq;
Auqa ukhuypa aysawasqan
Ñoqa mana allin runari
Payta yupiparqani, ñisaq.
Mayqen llank'apuqeykipaq
Qantaqmi hamuy ñillaway.
Yanaykipaq wasiykiman
Yumasqaykaraqchus kayman,
Ñispa, chakinta much'aspa
Weqeñillaywan ch'allasaq.

DIOSPA SIMIN.

Haku ari!

CRISTIANO.

Ukhuyri muchuchun.

DIOSPA SIMIN.

Ukhuykitaqa allinta
Ñak'arichispa wanachiy.

(73) CRISTIANO.

Muchuchisaq chaqnasqata.
(ripunku.)

Tercera Escena.

KHUYAQ YAYA *con dos sirvientes.*

KHUYAQ YAYA.

Llapa atipaq, wiñay kausaq,
Q'ochuyoq qhapaqmi kani.
Manan imapas ch'usanchu
Sonqoymanri, manan llakiy
Phutiypas chayanchu, ichaqa
Chay churiy chinkaqtillanmi,
Wasiyta ch'usaqta hina
Imaytapas rikushani.
Hampuy churi, hampuy cristiano,
Rikraytan suyachiq kayki.
Wasiyta saquespa Mundoq
Hucha tampunman rirqanki,
K'itatapas maskhamuykin,
Huchaykipaqri yawarñiy
Puka sumaq ñukch'u lloqllan,
Qhasqoymantapas hatarin
Saksalla kausayqa, ñispa,
Qhapaq ukhuyta t'antapi
Yawarñintapas vinopi
Wañunaypaq qoporqayki.
(74) Kay tukuyta qonqaykuspan
Chinkapuwanki, chaywanpas
Ñoqari qatimuyki.

Música y canto.

Wañunanpaq Cristo Jesus
Jueves santo chaupi p'unchau
Mikhushaspa waqaykurqan
Llaki phutiq aparisqan.

UYARIQ.

Hampunchus hinan.

KHUYAQ YAYA.

Hampunallan paqtaqmi ari
Kacharqani simiyanta;
Taripamusun much'astin.

Cuarta Escena.

DIOSPA SIMIN *con* CRISTIANO; *traen adentro a Ukhu atado a una cruz.*

CRISTIANO.

Huchaymi, Yaya, huchaymi!

(qonqorin.)

Iskayyasqa p'allqa sonqo
Huchaywan phiñachirqayki;
Ama churiy ñiwaychu,
Ñoqa map'a, ñoqa wachuq,
Millana, huq supay hina
Thukichu churiyki kayman?
Yanallaykin ñoqa kasaq.

(75) KHUYAQ YAYA.

Waqasqaykiwanmi, churi,
Sonqoyta astawan llullanki.
Hatariy, yuraq p'achata
Churiypaq horqomuychis,
Qori umiñawan qayqosqa
Unkuytawan, utqhay-utqhay!

(Los sirvientes traen ropa, zapatos y un llaut'u.)

Chay mauk'ata llat'anaychis!
Hatun qollanan mikhuyta
Kamariychis churiypaqri,
Wasiypi uywasqay wira
Khuchita ñak'apuwaychis,
Ñukñu takiy, haukakuy kachun
Chika hatun kusikusqaypi.
Wakillanñan mikhunaypas,
T'antata chaylla churaspa
Mesata mant'apuwayku!

*(Bailarines vienen con una mesa cargada con comida,
Khuyaq Yaya y Cristiano se sientan.)*

DIOSPA SIMIN.

Auqa Ukhun llullaqenta
Hina ñoqapas wanachisaq.

UKHU.

Mana hinaqeytaqa ñoqaqa
Atipakusaqmi, wiñay
Dioswan kayta munaqkuna
Ukhuykichista atipaychis!

(Bailarines aparecen en el palcoscénico.)

(76) KHUYAQ YAYA.

Pin kaykuna?

DIOSPA SIMIN.

Tusuqkuna.

KHUYAQ YAYA.

Tusuy kachun, kachun haylli,
Kusichiwanchunku tukuy!
Churillayta maskhasqaypin
Kana tarikampuniña.

Quinta Escena.

Los anteriores personajes; HANAN SAYA.

HANAN SAYA.

Iman kay?
Imaynataq, sapay Auki,
Chika thuki churiykita,
Yayan saqeriqta, tukuy
Qosqaykikunata wikch' uq,
Chunkarqoqta, mana allinta
Kausashaqta hampuy ñinki,
Mikhuchikunki, khuyanki,
Chika chaniyoq p'achawan
Atauchanki; chaymantari
Wira khuchiykitapas
Ñak'apunki; ñoqapaqri
Yayanta yupaychaqenpaq

Qanta waylluq, qanwan waki
 Wiñay tiyaqpaqqa manan
 Kayta ruwawaqchu kanki,
 Manan llamallaykitapas:
 “Ka, mikhunki munaqeyki
 (77) Wayna masiykikunawan”
 Manan kanchu ñiwasqayki.

KHUYAQ YAYA.

Churi, qanqa wasinchispi
 Wiñaymi ñoqawan kanki,
 Tukuy ima hayk'apas qanpan.
 Wauqeykitaqa hampuqtin,
 Ña chinkaqa, ña wañuqta
 Hinan tarirqakampuni.
 Chaymi chika kusi kani.
 Qanta wayllusqaykitaqmi,
 Hinallata wiñaypaqmi.

CRISTIANO.

Wauqe, qan hinalla kayman,
 Huchasapash pantarqani!

HANAN SAYA.

Mak'alliway! Ullpuykuspan
 Astawan sonqoyta apanki.

DIOSPA SIMIN.

Hinan Diospa mikhuyñinman
 Animanchiskuna chayan
 Huchata wikch' uqtinchisqa,
 Paywan q'ochukusuntaqmi.

CRISTIANO.

Kunan pacha puchukanña.
 Pampachawaspa pantajta,
 Allilla pampachawaychis
 Pantasqayta, musphasqayta.